

Мета та стратегічні напрями цільової моделі «система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки»

Оксана Збітнева

Координаційний центр з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України

Олег Чабан

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Олена Хаустова

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Віталій Омелянович

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

Тези доповіді до IV Конгресу з міжнародною участю «Психосоматична медицина XXI століття: реалії та перспективи»

Психічне здоров'я населення України зазнало серйозних викликів через пандемію COVID-19 та російсько-українську війну. Понад 70% українців влітку 2022 року, після повномасштабного вторгнення, відчували стрес або сильну знервованість. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), близько 22% українців перебувають у зоні ризику розвитку психічних розладів. Особливо вразливими є внутрішньо переміщені особи, ветерани, родини військовослужбовців та молодь, які потребують додаткової психологічної підтримки. Окрім того, інфраструктура, включаючи медичні та освітні заклади, постійно піддається атакам, що обмежує доступ населення до послуг психічного здоров'я, збільшуючи їхню потребу.

Відсутність цілісної державної політики у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні призводила до фрагментарності надання послуг і ускладнювала міжвідомчу взаємодію. У відповідь на ці виклики Координаційним центром з психічного здоров'я Кабінету Міністрів України в межах Всеукраїнської програми метального здоров'я за ініціативи першої леді Олени Зеленської, було розроблено Цільову модель «Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки», яка визначає довгостроковий підхід та єдине бачення змін у державній політиці щодо психічного здоров'я з розумінням їх непрямого впливу на економіку та стійкість країни.

Створенню цільової моделі передували наступні кроки: проведено аудит потреб з визначенням пріоритетних цільових груп та їх потреб у послугах сфери психічного здоров'я та психосоціальної підтримки; проаналізовано міжнародний досвід та вивчені основні принципи побудови успішних систем з надання послуг у сфері психічного здоров'я та кращі практики відповіді на потреби населення у розвинених країнах; проведено аудит ресурсів системи у різних сферах і секторах економіки. Як результат, після низки консультацій з міністерствами, експертами Бюро ВООЗ в Україні, розроблена консолідована версія Цільової моделі.

Цільова модель спрямована на створення стійкої системи психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні, яка інтегрує послуги в різні галузі державної політики та забезпечує рівний доступ до допомоги для всіх громадян. Така система базується на кращих міжнародних практиках і включає законодавчі зміни, оновлення ролей центральних органів виконавчої влади, міжвідомчу координацію і покликана не лише підтримувати людей у

кризових ситуаціях, але й сприяти попередженню психічних розладів, підвищенню стійкості громад та покращенню загального добробуту населення.

Цільова модель «Система у сфері психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні» синтезує

- дослідження ефективних підходів до організації послуг у сфері психічного здоров'я;
- останні вітчизняні та міжнародні стратегії, дослідження, принципи, стандарти та рекомендації щодо психічного здоров'я;
- контекстну інформацію про потенційні майбутні потреби у сфері психічного здоров'я.

Зокрема цільова модель розроблена з урахуванням міжнародних практик і синхронізована зі стратегічним баченням ВООЗ, ООН та Європейського Союзу, зокрема з Комплексним планом дій ВООЗ у галузі охорони психічного здоров'я на 2013–2030 роки, Європейською рамковою програмою дій ВООЗ у сфері психічного здоров'я (2021–2025) та Повідомленням Єврокомісії до Європейського Парламенту, Ради, Європейського соціально-економічного комітету та Комітету регіонів про комплексний підхід до психічного здоров'я від 7 червня 2023 р.

Бачення системи базується на широкому розумінні психічного здоров'я, у якому зміни у стані психічного здоров'я можуть бути як наслідком, так і причиною фізичних захворювань, фінансових труднощів та соціальної ізоляції. Тому замість того, щоби розглядати психічне здоров'я як виняткову турботу сектора охорони здоров'я, цільова модель пропонує бачення, що питання психічного здоров'я мають бути інтегровані в процеси прийняття рішень у всіх сферах державної політики, включаючи освіту, працевлаштування, соціальні послуги тощо. Вона фіксує ключовий сенс «психічне здоров'я у всіх сферах і політиках» та основні постулати системи:

У Цільовій моделі визначено чотири стратегічні напрями змін у державній політиці, які необхідні для ефективної підтримки психічного здоров'я населення та створення умов для формування психологічної стійкості окремої особистості та суспільства в цілому:

- фізичне здоров'я неможливе без психічного здоров'я;
- психічне здоров'я – це не лише відсутність розладів. Психічно здорова людина — це людина, яка може ефективно функціонувати в різних аспектах життя, зберігати почуття незалежності, продуктивності та соціальної активності;
- ефективне вирішення проблем психічного здоров'я потребує цілісного, комплексного, багаторівневого і багатогалузевого підходу, який виходить за рамки лише охорони здоров'я;
- рівень психосоціального добробуту матиме вплив і на загальний стан здоров'я, стійкість особи, сім'ї, громади, і на економічне відновлення та добробут країни;
- необхідність спільної роботи громади і держави.
- Лідерство та скоординованість – впровадження комплексної підтримки вимагає скоординованих зусиль різних міністерств, місцевих органів влади, громадських та міжнародних організацій, що дозволяє ефективно використовувати наявні ресурси та уникати дублювання послуг. Такий підхід потребує впровадження окремого законодавства про психічне здоров'я, щоб забезпечити сталий розвиток системи, де кожен суб'єкт відповідає за конкретні завдання і водночас підтримує цілісність системи.
- Доступні послуги для населення - передбачає створення умов, за яких кожен громадянин може своєчасно отримати кваліфіковану допомогу. Це включає доступ до безкоштовної, анонімної та якісної допомоги, послуги з перенаправлення, а також гарантію запобігання погіршенню стану людей, які перебувають у групі ризику.
- Превенція психічних розладів для всього населення, для людей із груп ризику та для

людей, у яких вже є ознаки психічних розладів, щоби не допустити подальшого розвитку психічних розладів або погіршення стану. Це включає профілактичні програми, доступні інструменти самопомоги та регулярні просвітницькі ініціативи, що сприяють формуванню культури піклування про психічне здоров'я.

- Промоція психічного здоров'я – це загальнонаціональна комунікаційна кампанія для всього населення, яка допомагає знизити стигматизацію психічних розладів, підвищити обізнаність населення та зміцнити культуру психосоціальної підтримки на рівні громад і суспільства загалом, для дітей та дорослих – створення безпечного середовища під час здобуття освіти, праці, житті у громаді.

Ресурси системи мають забезпечувати однакову якість надання послуг для усіх, не зважаючи на місце проживання та рівень доходів за рахунок стандартизації (стандарти надання та оцінки послуг, професійні та освітні стандарти), залучення необхідної кількості фахівців для покриття потреби, диференційованого фінансування послуг (адресне, ваучеризація тощо).

Міжвідомча взаємодія, орієнтованість на громади та багаторівневий підхід до впровадження послуг — це принципи, які мають застосовуватися одночасно. Держава має відігравати ключову роль у створенні законодавчої бази та координації національної системи психічного здоров'я. Через міжвідомчу взаємодію та спеціалізовані структури у міністерствах і місцевих органах влади забезпечуватиметься інтеграція послуг психосоціальної підтримки в усі сфери політики – від охорони здоров'я до освіти та соціального захисту. Водночас громади безпосередньо відповідають за надання послуг на місцях, забезпечуючи доступність допомоги для населення, особливо у віддалених регіонах. Для цього взаємодіють із місцевими організаціями та волонтерами, що дозволяє адаптувати послуги до реальних потреб громадян, знижувати рівень стигматизації та формувати середовище підтримки.

Хоча інвестиції у психічне здоров'я можуть вимагати великих витрат на початковому етапі, у довгостроковій перспективі це позитивно вплине на економіку країни, оскільки зниження рівня психічних розладів підвищує продуктивність праці, зменшує витрати на медичне обслуговування та сприяє відновленню людського капіталу.